

**РЕЗЮМЕ НА МАТЕРИАЛИТЕ, ПРЕДСТАВЕНИ НА
КОНКУРС ЗА ДОЦЕНТ ПО “НОВО БЪЛГАРСКО ИЗКУСТВО” ОТ
СТ. ПРЕП. Д-Р БОЙКА ДОНЕВСКА**

На конкурса като хабилитационен труд е представена монографията *“Българската критика и интерпретацията на националната традиция в изобразителното изкуство през 60-те години на XX век”* (144 страници). Книгата се състои от две части. Първата част се опира върху анализа на критическите текстове, публикувани в интервала от началото на 60-те години на XX век до края на първото десетилетие на XXI век, които имат отношение към конкретната тема. Тяхната съпоставка в хронологическа линия спомага за по-релефното очертаване на характерния критически фон, върху който се откроява личната активност на отразяващите художествените събития изкуствоведи, художници и литератори. При изграждането на общата картина на критическата рефлексия са използвани статии от различни периодични източници, като сборници, Известия на института по изкуствознание към БАН; списанията “Изкуство”, “Проблеми на изкуството”, “Пламяк”, “Септември”, “Наша родина”, централните и окръжни вестници “Народна култура”, “Литературен фронт”, “Народна младеж”, “Работническо дело”, “Отечествен фронт”, “Труд”, “Вечерни новини”, “Отечествен глас”, “Черноморски фронт”, “Добруджанска трибуна” и др.; сравнително малобройните книги върху проблематиката на периода, монографии и т.н. Обект на анализ са предимно публикациите, които очертават характерните за естетическите дебати на времето модели или съдържат симптоматични за наличието на други разбирания, гледни точки. В общия диапазон на изследването, основната цел е да се проследят трансформациите на оценките спрямо тенденцията към национален стил, формирането на характерните за критическия говор на отделните периоди стереотипи, както и приоритетните стойности, определили посоките на критическата мисъл.

Втората част включва кратка антология от характерни текстове, които въвеждат читателя в автентичната критическа среда и демонстрират аргументацията и личната стилистика на пишещите върху проблема. За улеснение при навигацията в тази област, в книжното тяло са включени списък на използваните източници по раздели и показалец на личните имена на цитираните автори.

Проследяването на проблема за интерпретацията на националната традиция в изкуството през 60-те години показва, че темата се изнася в критически дискурс непосредствено след промените през 1956 година и неизменно присъства като фокус в развитието на българската критическа мисъл до края на XX век. В същото време, въпросът бързо добива статус на един от трудно решимите казуси както в хода на дебатите, протичащи паралелно на художествената практика, така и от променливата гледна точка на времевата дистанция. Въвлечени в продължителен разговор относно диспозицията между “традиционно” и “съвременно”, критици и художници диалогизират процеса по различен начин, синхронен на цялостното развитие на изкуството и естетическата теория през отделните периоди. От характера на сравнително разнородната перцепция следва и трудността да се категоризира еднозначно този проблем, трайно “закотвен” в културното поле.

В граничната ситуация между 50-те и 60-те години, българската критика поема главно идеологически и дидактични задачи, интерпретирайки собствената си дейност като морален коректив на протичащите в художественото поле процеси. Високата степен на социална, идеологическа и политическа кохезия на периода определя разпространението на определен тип културни универсалии, около които гравитира разговорът за перспективите пред изкуството и за неговите (възможни) традиции. Като цяло може да се каже, че по-голямата част от дебатите след 1956 година се водят на общотеоретична и принципна основа. Първоначално в главен обект на отражение се превръща същността на социалистическото изкуство, чиито нови измерения се

свързват с “многообразието”, “майсторството” и фундаменталната роля на националното наследство. В тази връзка се оценява потенциалът на всички форми на “прогресивната” традиция в световната и българската художествена история, които могат да влязат в реалация с модела на реалистичното изкуство. Впрочем в това отношение, българското изкуствознание следва логиката на своя прецедент – критическите дискусии, състояли се в Съветския съюз, масово отразени и в нашата преса.

И през 60-те години се оказва, че намирането на баланс в бинарната опозиция между традиционната идентичност и европейския културен опит е единственият начин за развитието на нов тип ценностна система. Както отбелязват повечето от наблюдателите на процеса, в качеството на определител на континуитета се явяват изкуството на българското Средновековие, Възраждането и народното творчество. Става дума за едно от специфичните нива на наследството, с висока степен на художествена условност, което именно по тази причина не е експлоатирано от привържениците на традицията през отминалото десетилетие. В новата стратегия обаче, за изграждането на национален стил се мисли като за синоним на съвременно реалистично изкуство и позоваването на традицията се явява “дежурното” оправдание за формалните експерименти на младите художници. В същото време, в представите на ортодоксалната критика, укрепването на връзката с художественото наследство представлява своеобразен предпазен механизъм срещу модернистичните влияния и особено – срещу появата на абстракционизма. Националното по характер изкуство се превръща в своеобразен стандарт, в чиито предели се диалогизира контактът със съвременните художествени форми. В крайна сметка, критиката извежда две основни решения на творческо отношение към традицията – като към духовна сфера, свързана с фолклора и патриархалната култура и като към източник на формално-пластически, главно декоративни инвенции. И в

двата случая обаче, притегателният център, който поддържа единната художествена орбита е идеята за българската културна идентичност.

През 70-те години на XX век, макар и все още по неизбежност подвластна на първоначално формулираната идеологическа програма, критиката развива своите концепции, в това число и по отношение на оценката на “национално-декоративния” стил. Появата на една нова генерация от историци и критици на изкуството сериозно променя профила на критическата рецепция и спомага за преодоляването на про-литературната, “обяснителна” фаза в развитието на изкуствоведската мисъл. В общия изследователски диапазон фокусът е съсредоточен върху конкретните начини, по които се осъществява приемственост, адаптация и взаимодействие между колективистичните изобразителни представи и креативността на личната изява. Повечето автори откриват проекциите на националната идея върху сюжетната, иконографска и стилова същност на изкуството, което довежда до дефинирането на ясно обособени тенденции. По отношение на художественото наследство, критическите коментари отчитат, че интерпретативните решения очертават две основни линии на развитие. Едната е свързана със завръщането към принципите на средновековното и народно изкуство и в този смисъл стои сравнително близо до възгледите на движението “Родно изкуство”, поставяйки си за цел да открие регионалното звучене в тематиката, образността и изразните средства. Другото направление се инспирира от пластическия опит на “Новите художници” през 30-те години, като възприема специфичната му синтетична монументалност или подсилена експресивност на израза. Същественият въпрос е доколко националният характер на изкуството може да бъде постигнат чрез усвояване на елементи от фолклора и пластичната традиция и дали правилата на колективното възприятие няма да доведат до унифицирането на личния почерк.

При регистрирането на подобни тенденции, критическите опозиции се консолидират около два характерни възгледа: на авторите, които възприемат “набавянето” на културна идентичност чрез наследство като

позитивен процес към себепознание и на изследователите, склонни да диалогизират с визуалните форми на новата индустриална култура, които поддържат твърда линия срещу “ретро-модата”. Тази ситуация поражда реакции в двете крайности, както и опит полярните възгледи да бъдат съвместени в обща схема.

В началото на 80-те години въпросът за интерпретацията на националната традиция през изминалите десетилетия започва да губи своята актуалност и по същество не получава качествено различна критическа редакция. Изнесена в по-широк времеви и проблемен контекст, идеята за художествената саморефлексия се разглежда предимно като част от традиционното за българския модел възпроизвеждане на социалната памет, с характерните ѝ пластически артикулации. Появата и развитието на съответните художествените форми обаче, се коментират с един значително разширен и усъвършенстван изследователски инструментариум, сравнително непознат от по-ранна употреба.

В духовния климат на новата културна география през 90-те, когато дълго поддържаното статукво започва бързо да се руши, критическите статии се превръщат в елемент от новия тип творческа изява. Периодът е забележителен и с появата на младата “войнствена” критика, която създава съвсем различен тип изкуствоведска риторика. Нейните подчертано реформаторски настроения се свързват с формулирането на нови критерии към изкуството, включително и към унаследената традиция. Насочването на дискусията към демитологизацията на старите културни парадигми, създава един по-скоро негативен образ на смесването между съвременната и колективната, национална идентичност в изкуството през 60-те години на XX век.

В крайна сметка, самодвижението на критическите оценки спрямо традиционния релативизъм на българското изкуство се проектира в няколко основни направления, без да достигне до изграждането на цялостна визия за характера на неговото присъствие или художествена стойност. С хода на времето в критическите позиции се открояват някои

категориални различия, следствие от промените в структурното равновесие на социалните и естетическите конвенции. Преминал през различни фази на културна употреба и тълкуване, проблемът за интерпретацията на националната традиция, като че ли остава един от актуалните въпроси и на нашето време, предизвикан от непрестанния процес на универсализация на визуалните форми и художествените модели.